

3

Gikan sa Numero, Pulong

Christian C. Pasion

Akong pagsulat niini makapahinomdom kanako atong mga retreat sa kolehiyo kon diin tunolan ka sa facilitator og ballpen, journal notebook, ug listahan sa mga pangutanang imong angay tubagon. Mga reflection session maoy tawag ani, kahigayonan aron ikaw mamalandong bahin aning mga pangutana. Kay maigo man gyud ka sa alimuot nga panahon, di gyud malikayan nga maka-tinanga ka sa kawanangan ug imong hunahuna mapalid sa hangin. Apan sa di magdugay mabalik ra man gihapon imong panimati ug makapulog na ka bahin sa hisgotanan. Dili lang pud baya pagkaon ug tabi-tabi sa mga classmate ang halandomon aning mga higayuna. Ang pakighibalag nimo sa imong ispiritwal ug emosyonal nga kinaiyahan ang maoy pinakabug-at. Daghan kag mapamalandongan: imong mga daang binuharan, unsaon nimo pagtarong sa imong kaugalingon aron ka mahimong mas maayong tawo, imong relasyon sa Ginoo, ug labaw sa tanan imong gihinaot nga kaugmaon. Makahilamdag kini nga buhatonon, ug mao sad kini ang nahitabo niining akoang panagsulat. Sa miaging dosena ka bulan nga akong pagpamalandong ug pagsulay sulat aning article, daw nisalom ako sa matugnaw nga dagat ug niahon nga nausab. Ganahan ko ani nga pamaagi kay makita nako nga mahimo nakong musulat bahin sa tanang butang.

Buot kong iambit akong mga napamalandongan bahin sa akong trabaho isip lokal nga tigpanuki (researcher). Angay ra ang title nga “Gikan sa numero, pulong” (“From numbers to words”) kay una kini nakong higayon nga musulat nga dili gagamit sa mga naandang termino sama sa “*percentage*,” “*we can conclude*,” ug “*statistically significant*” (ang pulongan nga kinahadlok sa mga ekonomista labi nag masipyat imong pag-analisar sa mga numero). Kay ekonomista akong kabatiran, kada adlaw ako naga-analisa og mga numerical nga datos. Akong pagsulat niining article naghatag kanako og dugay nang kinahanglan nga pahulay taliwala sa kalaay sa trabaho akademiya. Kining pagsulat akong gikalisdan apan nabati sad

nakong mapuslanon. Nailhan nako og pagkaayo akong kaugalingon kay dugay kong gipamalandongan akong kinabuhi og panginabuhi. Dugay nako kini nasulat kay naglisod ko og hunahuna unsay tema ang angay tutokan. Apan dunay higayon nga muguwa akong mga hunahuna ug binundak sama sa walay undang nga ulan. Biyaan ko kadali ang mga numero, ug sulayan kog saysay akong pagpanaw isip usa ka Mindanaoan scholar.

Dugay ko nang buot malambigit sa research ug development work. Human nako mugraduate sa kolehiyo, niapil ko sa Joint Ateneo Institute of Mindanao (JAIME) isip research assistant. Kini usa ka Davao-based Jesuit research institute nga nagapahigayon og policy studies sa ekonomiya ug kinaiyahan sa Mindanao. Gipangulohan kini ni Dr. Germelino “Boying” Bautista, usa ka Professor Emeritus sa Economics Department sa Ateneo de Manila University. Ilado kini nga ekonomista tungod sa iyang mga research sa issue ug polisiya sa environmental ug resource management. Gipailaila pud ko niya sa mga nagkandalahi-lahing pamaagi sa pagtuki sa mga issue kalambigit sa natural resources (sama sa mining ug groundwater use), ug kini maoy nagpukaw sa akong interes sa maong butanga. Magpabilin akong mapasalmaton sa iyang kaalam, kamapaubsanon, ug kamahinatagon. Akong unang trabaho didto sa opisina niya mao ang data inventory. Kuyog ang duha pa ka

Mga mangingisda sa landing center sa Lupon, Davao Oriental. Nagpundo sila sa ilang mga karton ug bag-ong dakop nga isda.

Source: Official Facebook page of the Local Government Unit of Lupon (Retrieved on September 4, 2021)

research assistants (sila Kevin ug Karlo), gitapok namo ang mga socio-economic nga datos kabahin sa Mindanao ug Davao City aron masabtan ang baseline situation sa rehiyon. Gawas sa pagkahibalo mutype ug muhiap, nasinati pud nako nga, aron kasugakod ka sa maong buluhaton, kinahanglan gayod og daghang pasensya ug kaabtik, ug kini angay isugakod sama sa pagsugakod sa college algebra.

Base sa mga opisyal nga datos, nakabalo kita nga ang pipila sa pinakapobre nga probinsya anaa sa Mindanao. Sa mga pakiglambigit sa institute, naamgo ko nga buot ko kining tukion ang kakabos ug kalainan sa kita. Dako kinig bili nga mga issue sa konteksto sa Mindanao kay ang kakabos ang usa sa dakong babag sa pagkab-ot sa mga human development goals. Personal pud kini nga paningkamot para kanako kay ako nidako sa katilingban kon diin anaa kada adlaw ang kakabos. Kon ako pang mahulagway kining kakabos sa amo: mga pamilya nga bulad ra'y pamahaw, paniudto ug panihapon; mga bata nga gasulod sa tulunggaan walay unod ang tiyan; mga magtiayon nga lima ang anak ug nagkagidlay kay nagsalig lamang sa panalagsaay nga pangisda. Kay ang kadaghanan sa mga tao sa among banwa nagsalig lamang sa panagat ug mga non-agricultural wage jobs sa ilang panginabuhi, dili igo ang ilang mga kita para sa mga basic nga panginahanglanon sama sa tarong nga pagkaon, limpyong tubig, ug hapsay nga puluy-anan. Naigo pud ko aning way kahumanang problema na ni. Kay wala man nakatiwas og kolehiyo akong ginikanan, wala silay sakto nga trabaho. Ginagmay nga trabaho ra ilang makuha, nga halos di maigo para butangan kami og atop sa among ulohan. Rason ko nga kon ako kining ipadayon ang poverty research, dili lamang nako matuki ang kakabos ug mga hinungdan niini, makasalmot sad ko sa akong kaugalingong kasinatian.

Kada anaa sa Davao City sila Sir Boying o Ma'am Waka (amoang visiting researcher gikan sa UT), ilaha gyud kaming librehon (kami mga JAIME RAs) sa "*Ramenikko*," usa ka Japanese restaurant nga anaay balgiya nga lamiang *Mt. Apo Maki*. Kini kay mga maki roll nga gikamada aron mahimong daw bukid, unya talithian og Japanese mayonnaise. Lami kaayo, ug kini ang best seller nila. Samtang gakaon aning mga lamiang Japanese nga linutoan, magbinayluay meg istorya bahin sa among trabaho, o bahin sa bisag unsa. Ang among panagtabi tingali bahin sa pagconduct og grassroots research ang maoy nakadani kanako nga magpadayon sa poverty ug environmental management research. Buot kong mulikay anang mga

mainstream nga research areas sa economics sama sa macroeconomics ug financial economics. Sa kapostura aning mga modelo sa pag-uswag pang-ekonomiya ug pangpinansyal, maglagot lang ko kay nagkadaghan gihapon ang mga wa masolbad nga problema sa atong katilingban sama sa kakabos, gutom, kaway-trabaho, ug pagdaot sa kinaiyahan. Busa ako nagatuo nga ang pagtuking aning mga tinuod natong issue ang mas dunay bili kay tukion man niini ang social statistics nga magbutyag sa tinuod nga kahimtang sa katawhan.

Pakighimamat sa usa ka mamaligyaay para sa among gipahigayong panuki sa mga social dimension sa traffic.

Pag magpahigayon sad ko og research, buot ko pud mapaduol sa katawhan, madunggan ilang mga gihunahuna, ug mabati ilang mga gibati. Mao kini ang hinungdan ngano buot kong isagol ang mga naratibo sa mga numero sa akong trabaho. Kon ang mga numero mupakita kanimo pamaagi sa panabot nga ang rosas kay rosas gayud, ang mga naratibo ug panglantaw mupalalom sa tono sa imong pagsaysay pamaagi sa pagpakita nga duna diay lahi-lahing matang sa rosas. Buot pasabot, sa akong panan-aw laktod ra kaayo ang economics. Kon ako magsulat dili ko gusto nga mupabali og padani sa mga numero. Gusto ko nga dunay gamay fluidity sa akong pagpanuki. Mas buot ko magpahigayon og mga field survey ug interview kay makakuha ka og importanteng impormasyon gikan sa mga eksperto og yanong tawo aron masulayan nimo imong mga teyorya ug resulta. Ang mga kritikal nga pamaago sa sociological ug anthropological research sama pud ka importante sa

paghulagway sa mga kasinatian pangkatilingban ug pangkinaiyahan. Angay makat-on ang mga ekonomista ug mga qualitative researcher sa matag-usa.

Duna po'y mga hagit nga angay isugakod isip researcher. Apil na diri ang pila na ka dekadang problema sa pagkalabi sa ihatag nga buluhaton pagtudlo o administratibo, ang kalisod mangita og pondo, ug ang kawad-an sa mga eksperto sa daghang field. Kasagaray na kining ginaatubang nga problems sa mga researcher ug sayantipiko sa mga pampubliko ug pribadong unibersidad. Buot kong tagaan og tagad kining pagkawalay-patas sa edukasyon sa tertiary. Pipila lamang ka ekonomista nga dunay advanced nga degree ang buot magtudlo sa Mindanao, labi nag itandi sa mga ekonomista nga anaa sa mga nangunang iskwelahan sama sa UP ug AdMU. Mao ni ang usa ka rason ngano lisod makab-ot ang akong mga research goals kay nihit ra kaayo ang mga iskolar sa akong unibersidad ug sa rehiyon nga akong maduolan aron mangitag tambag sa akong mga buot tukion. Kon mahimo lang unta sa gobyerno nga i-incentivize ang mga researcher sa mga state ug private nga unibersidad (sama sa paghatag og dugang pondo ug subsidies),dako kaayo kining tabang sa kalisod sa pagpanuki ug pagdala og kalambuan diri sa atong nasod.

Ang pagtuki sa mga problema sa Mindanao (o sa unsa pa mang tulukion) usa ka proseso nga kahigayunan mamalandong sa kaagi, ug aron na sad makasulat sa imong mga panabot, pagbanabana sa mga muabutay nga sitwasyon, ug pagsugyot sa mga unsay angay buhaton. Isip tigpangita sa kamatuoran, ako kanunay nagahinaot nga ang akong agi makahatag katin-awan sa mga realidad sa kakabos, pagkawalay-patas, ug pagkahurot sa kabtangan nga anaa sa atong nasod, ug hinaot sad makaimpluwensya kini sa pampublikong diskurso kalabot sa mga alternatibong polisya nga tingali makasulbad sa mga maong problemaha. Ako nagapangandoy ug nagalaom nga sa umaabot, ang mga research ug siyentipiko sa nasod pagatagaan sa bili ug pagtagad nga dapat mahatag kanila aron ilang mapatinuod ilang potensyal isip kalambigit sa pag-uswag. Ug sa ulahi pa, tanan man kita dunay kaugalingong hulagway sa utopia. Apan tan-aw ko dili igo nga maghulagway lamang kita niini sa pagsulbad sa mga issue nga gapugong kanato nga mulambo isip nasod – ang atong kinahanglan, pasalig. Buot ko makita ang Mindanao nga malambuon, kon diin masaligan ang mga researcher nga maningkamot diri ug alang sa Mindanao.

Mga batang gikalingawan ilang hapon sa bike sa may coastal road sa Lupon.